

พุทธศาสนากับการสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในระบบการศึกษา*

BUDDHISM AND THE DEVELOPMENT OF MORALITY AND ETHICS IN THE EDUCATION SYSTEM

วันเฉลิม ไชยรงค์¹, สมเดช นามเกต² และ พระครูจิริธรรมธัช³

Wanchalurm Chaiyong¹, Somdet Namket² and Phrakru Jiradhammathat³

¹⁻³มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

¹⁻³Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nongkhai Campus, Thailand

Corresponding Author's Email: 6702105015@mcu.ac.th

วันที่รับบทความ : 25 มีนาคม 2568; วันแก้ไขบทความ 9 เมษายน 2568; วันตอบรับบทความ : 10 เมษายน 2568

Received 25 March 2025; Revised 9 April 2025; Accepted 10 April 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง "พุทธศาสนากับการสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในระบบการศึกษา" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด หลักธรรมทางพุทธศาสนา และการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในระบบการศึกษาไทย ปัจจุบันสังคมไทยเผชิญกับปัญหาความเสื่อมทางคุณธรรม โดยเฉพาะในหมู่เยาวชนที่เป็นอนาคตของชาติ การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการหล่อหลอมบุคลากรที่มีคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม พุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติไทยมีหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาจิตใจของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม

บทความนี้นำเสนอแนวทางการสร้างคุณธรรมจริยธรรมผ่านหลักธรรมสำคัญของพุทธศาสนา ได้แก่ ศีล 5 เป็นหลักในการวางพื้นฐานความประพฤติที่ดีงาม หลักพรหมวิหาร 4 ส่งเสริมความรักและเมตตาต่อผู้อื่น หลักสังคหวัตถุ 4 ช่วยในการสร้างความสามัคคีและเกื้อกูล

Citation:



* วันเฉลิม ไชยรงค์, สมเดช นามเกต และ พระครูจิริธรรมธัช. (2568). พุทธศาสนากับการสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในระบบการศึกษา. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 3(2), 624-637.

Wanchalurm Chaiyong, Somdet Namket and Phrakru Jiradhammathat. (2025). Buddhism And The Development Of Morality And Ethics In The Education System. Journal of Interdisciplinary Social Development, 3(2), 624-637.;

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/>

กันในสังคม และหลักอิทธิบาท 4 ช่วยสร้างความ پاکเพียรในการศึกษาและดำเนินชีวิต ตลอดจนการประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ในการจัดการเรียนการสอน การออกแบบกิจกรรม พัฒนาผู้เรียน และการเป็นแบบอย่างที่ดีของครู

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำหลักพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ คือการสร้างผู้เรียนที่มี คุณธรรม มีความรับผิดชอบต่อสังคม และส่งผลให้สถาบันการศึกษามีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อ ความดีงาม อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนในอนาคต

คำสำคัญ: พุทธศาสนา, การสร้างคุณธรรม, จริยธรรม, ระบบการศึกษา

Abstract

The academic article entitled “Buddhism and the Promotion of Morality and Ethics in the Education System” aims to study the concepts, Buddhist principles, and their application in developing morality and ethics within the Thai education system. Currently, Thai society is facing a moral decline, particularly among youth who represent the future of the nation. Education plays a crucial role in shaping individuals with morality, ethics, and social responsibility. Buddhism, as the national religion of Thailand, offers core teachings that can be suitably applied to cultivate the minds and behavior of students.

This article presents approaches to fostering morality and ethics through key Buddhist principles, including the Five Precepts (Sīla 5) as the foundation for proper conduct, the Four Brahmavihāras to promote loving-kindness and compassion towards others, the Four Saṅgahaṅgams to encourage unity and mutual support in society, and the Four Iddhipādas to instill perseverance and determination in learning and life. The article also emphasizes the integration of these principles into teaching and learning processes, student development activities, and the role of teachers as moral role models.

The expected outcomes of applying Buddhist principles in education are the development of students with strong moral character and social

responsibility, as well as the creation of a school environment conducive to goodness and virtue. Ultimately, this will lead to sustainable development of society in the future.

Keywords: Buddhism, Moral Development, Ethics, Education System

บทนำ

ในยุคปัจจุบัน สังคมไทยกำลังเผชิญกับปัญหาความเสื่อมทางคุณธรรมและจริยธรรมอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นกำลังสำคัญของประเทศ สื่อสังคมออนไลน์ สภาพเศรษฐกิจ และความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้พฤติกรรมของเยาวชนหลายกลุ่มเบี่ยงเบนไปจากกรอบศีลธรรมอันดีงาม (กรมการศาสนา, 2561) สถานการณ์นี้ทำให้เกิดความกังวลในวงการศึกษา เพราะการศึกษาถือเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างคนดีให้กับสังคม ระบบการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีแนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ เนื่องจากพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยที่มีแนวคิดและหลักธรรมที่สามารถพัฒนาจิตใจของผู้เรียนได้อย่างรอบด้าน (ธัญชัย บุญยะจินดา, 2563)

หลักการสำคัญในการแก้ไขปัญหาการขาดคุณธรรมและจริยธรรมในระบบการศึกษา คือการบูรณาการแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาเข้ากับกระบวนการจัดการศึกษา (พิทยา ว่องกุล, 2564) หลักธรรมที่มีความสำคัญได้แก่ ศีล 5 ซึ่งเป็นพื้นฐานในการประพฤติดี หลักพรหมวิหาร 4 ที่ส่งเสริมความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา หลักสังคหวัตถุ 4 ที่ช่วยในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ และหลักอิทธิบาท 4 ที่ส่งเสริมความเพียรและความตั้งใจ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2562) แนวทางปฏิบัติที่สำคัญคือการนำหลักธรรมเหล่านี้ไปใช้ในหลักสูตร การเรียนการสอน การออกแบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้บริหารและครู เพื่อสร้างมาตรฐานใหม่ของการพัฒนานักเรียนให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

ผู้เขียนมีความตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมทางคุณธรรมของเยาวชนในสังคมไทย และเชื่อมั่นว่าหากนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้อง จะสามารถพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมของผู้เรียนให้มีคุณภาพและความรับผิดชอบต่อสังคมได้อย่างยั่งยืน (World Health Organization (WHO), 2021) เหตุผลสำคัญที่ต้องศึกษา คือเพื่อสร้างองค์

ความรู้เชิงวิชาการที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในภาคการศึกษา อีกทั้งยังเป็นการนำเสนอแนวคิด แนวทางปฏิบัติ ที่ครู ผู้บริหาร และผู้เกี่ยวข้องสามารถนำไปปรับใช้ในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เขียนคาดหวังว่าบทความนี้จะมีคุณค่าในการเป็นแนวทางสำหรับสถาบันการศึกษาในการสร้างคนดีให้กับสังคมไทยอย่างแท้จริง และมีส่วนช่วยในการพัฒนาสังคมไทยให้มีความสงบสุขและยั่งยืนในระยะยาว

ความหมายและความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมในระบบการศึกษา

1. ความหมายของ "คุณธรรม" และ "จริยธรรม"

คุณธรรม (Morality) หมายถึง คุณงามความดีที่เกิดจากความรู้สึภายในจิตใจของบุคคล เป็นคุณสมบัติที่หล่อหลอมพฤติกรรมให้มีความสุจริต เมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชยันหมั่นเพียร และมีความอดทน คุณธรรมเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยกำหนดความคิด คำพูด และการกระทำให้ถูกต้องตามหลักแห่งความดีงาม โดยที่บุคคลจะรู้ได้ด้วยตนเองว่าพฤติกรรมใดที่ควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติ โดยไม่จำเป็นต้องมีผู้บังคับใช้เสมอไป (กรมการศาสนา, 2561) จริยธรรม (Ethics) หมายถึง แนวทางหรือข้อปฏิบัติที่สังคมยอมรับและใช้เป็นมาตรฐานในการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม จริยธรรมมักปรากฏในรูปของกฎ ระเบียบ หรือหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนว่าอะไรคือสิ่งที่ควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติ จริยธรรมจึงเป็นรูปธรรมของคุณธรรมที่แสดงออกผ่านการกระทำ เป็นเครื่องชี้วัดความดีงามของบุคคลในสายตาของผู้อื่น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2562)

กล่าวโดยสรุป คุณธรรมเป็นรากฐานภายในที่เกิดจากจิตใจและความรู้สึกของบุคคล ส่วนจริยธรรมเป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักความดี และเป็นที่ยอมรับของสังคม การมีทั้งคุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนเราประพฤติตนอย่างถูกต้อง ทั้งในฐานะบุคคลและสมาชิกในสังคม

2. ความสำคัญต่อผู้เรียน ครู และสังคม

ต่อผู้เรียน คือ การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับผู้เรียนมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นรากฐานในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การมีคุณธรรมช่วยให้ผู้เรียนสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเอง รู้จักการแยกแยะสิ่งที่ถูกและผิด มีความรับผิดชอบต่องานตนเองและสังคม มีความเคารพกติกาและผู้อื่น รู้จักเสียสละ มีความกตัญญู และมีจิตใจที่เมตตา การที่นักเรียนมีคุณธรรมจะช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีความมุ่งมั่นที่จะ

พัฒนาตนเอง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค และรู้จักใช้ความรู้ในทางที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560) ต่อครู ครูถือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นแบบอย่างที่ดีทางคุณธรรมและจริยธรรมให้กับผู้เรียน หากครูมีความประพฤติที่ดี ชื่อสัตย์สุจริต มีความเมตตา เอื้อเฟื้อ และมีความรับผิดชอบต่อนักเรียน จะช่วยปลูกฝังแนวคิดที่ถูกต้องให้แก่ผู้เรียน และยังสร้างความน่าเชื่อถือ ความศรัทธา และความไว้วางใจในสถาบันการศึกษาได้ นอกจากนี้ ครูที่มีจริยธรรมจะรู้จักการใช้วิจารณ์อย่างมีเหตุผล ให้ความยุติธรรม และส่งเสริมให้ผู้เรียนเติบโตทั้งในด้านความรู้และความเป็นคนดี (พิทยา ว่องกุล, 2564) ต่อสังคม บุคคลที่มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นพื้นฐานจะเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม ช่วยสร้างความสงบสุข ความสามัคคี และความร่วมมือกันได้อย่างยั่งยืน สังคมที่เต็มไปด้วยผู้มีความดีจะเกิดการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง และช่วยลดปัญหาสังคมต่าง ๆ เช่น การทุจริตคอร์รัปชัน ความรุนแรง ความเห็นแก่ตัว และความขัดแย้ง โดยระบบการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับคุณธรรมและจริยธรรม จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างรากฐานของความมั่นคงให้กับประเทศในระยะยาว (พิทยา ว่องกุล, 2564)

3. สถานการณ์ปัจจุบันที่ระบบการศึกษาต้องการการพัฒนาทางด้านคุณธรรม

ในปัจจุบัน สังคมไทยกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ทำให้ค่านิยมและพฤติกรรมของเยาวชนหลายคนเปลี่ยนไปตามกระแสนิยม ขาดความอดทน และสนใจเพียงความสำเร็จแบบรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมที่ขาดความรับผิดชอบ และมีแนวโน้มละเมิดกฎเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐานของสังคมมากขึ้น (อภิชาติ จริยาเลิศศักดิ์, 2563) ในสถานศึกษา ปัญหาพบได้บ่อย เช่น การไม่เคารพครู ขาดวินัยในการเรียน การลอกข้อสอบ การทุจริตในกิจกรรมต่าง ๆ พฤติกรรมการกลั่นแกล้งกันในโรงเรียน หรือการใช้สื่อโซเชียลมีเดียในทางที่ไม่เหมาะสม ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนเกิดจากการขาดรากฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ ในระดับมหาวิทยาลัยหรือระดับผู้ใหญ่ที่เป็นผู้นำในสังคม ก็ยังพบปัญหาการทุจริตและความไม่ซื่อสัตย์ในหลายภาคส่วน สิ่งเหล่านี้ยืนยันได้ว่าระบบการศึกษาในปัจจุบันจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่กับความรู้ทางวิชาการ การจัดการศึกษาในยุคปัจจุบันจึงไม่ควรมุ่งเพียงความเก่ง แต่ต้องสร้าง "ความดี" และ "ความรับผิดชอบ" ให้เกิดขึ้นในจิตใจของผู้เรียนอย่างลึกซึ้ง

ดังนั้น การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาบูรณาการในกระบวนการเรียนการสอน และการพัฒนาผู้เรียนจึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสมและสำคัญยิ่ง เพื่อพัฒนาสังคมให้เกิดความ

สมดุล ทั้งด้านปัญญาและคุณธรรม อันจะเป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศไทยอย่างมั่นคง และยั่งยืนต่อไปในอนาคต

หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคุณธรรมและจริยธรรม

1. ศีล 5 กับการสร้างพื้นฐานความดี

ศีล 5 ถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการวางรากฐานพฤติกรรมที่ดีงามของมนุษย์ โดยมุ่งเน้นการควบคุมกายและวาจาไม่ให้ล่วงละเมิดผู้อื่นและตนเอง ประกอบด้วย (1) ปาณาติปาตา เวรมณี การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เป็นการปลูกฝังความเมตตาและความเคารพต่อชีวิต (2) อทินนาทานา เวรมณี การงดเว้นจากการลักขโมย สร้างความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น (3) กามสุมิจจาจารา เวรมณี การงดเว้นจากการประพฤตินอกใจ ส่งเสริมความสามัคคีและความรับผิดชอบ (4) มุสาวาจา เวรมณี การงดเว้นจากการพูดเท็จ พูดปดหรือใส่ร้ายผู้อื่น สร้างความจริงใจและความน่าเชื่อถือ (5) สุราเมรัยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี การงดเว้นจากสุราและสิ่งเสพติด เป็นการส่งเสริมสติและความยับยั้งชั่งใจ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2549) ในระบบการศึกษา การปลูกฝังศีล 5 ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกในการประพฤติดี และไม่ทำในสิ่งที่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ถือเป็นรากฐานของความเป็นพลเมืองดี ซึ่งส่งผลต่อความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าของสังคมโดยรวม

2. หลักธรรมสำคัญที่ช่วยส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม

2.1 สังคหวัตถุ 4 คือหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลและสังคม ประกอบด้วย (1) ทาน หมายถึง การให้ การเสียสละ และการแบ่งปัน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ ความรู้ หรือความช่วยเหลือ การปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตใจเผื่อแผ่ เป็นจุดเริ่มต้นของการมีน้ำใจต่อเพื่อนร่วมสังคม (2) ปิยวาจา คือการพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ อ่อนโยน เป็นมิตร ส่งผลให้ผู้พูดเป็นที่รักและยอมรับในสังคม (3) อัถถจริยา หมายถึงการประพฤติตนให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม การทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดและมีส่วนร่วมในสังคมอย่างสร้างสรรค์ (4) สมานัตตา คือการวางตนอย่างเสมอภาค ให้เกียรติผู้อื่น ไม่ถือตัวหรือแบ่งแยกสถานะ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562) การนำสังคหวัตถุ 4 มาใช้ในการเรียนการสอนและการพัฒนาผู้เรียน จะช่วยสร้างความรัก ความสามัคคี และความเกื้อกูลในชุมชนโรงเรียนและขยายไปสู่สังคมกว้าง

2.2 พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่ใช้ในการสร้างความสมดุลในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ได้แก่ (1) เมตตา คือความปรารถนาดีต่อผู้อื่น อยากให้ผู้อื่นมีความสุข (2) กรุณา คือความสงสารและพร้อมช่วยเหลือเมื่อผู้อื่นได้รับทุกข์ (3) มุทิตา คือความยินดีเมื่อผู้อื่นได้รับความสำเร็จ (4) อุเบกขา คือความวางใจเป็นกลาง รู้จักปล่อยวางอย่างมีปัญญา (กิตติธัญญ์ พรหมจรรยา, 2564) การสอนให้ผู้เรียนมีพรหมวิหาร 4 จะช่วยสร้างจิตใจที่อ่อนโยน เปิดกว้าง ยอมรับความแตกต่าง ไม่อิจฉาริษยา และมีความสุขในการช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งส่งผลต่อความกลมเกลียวของสังคม

2.3 อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมว่าด้วยการสร้างความสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงาน ประกอบด้วย (1) ฉันทะ ความพอใจในสิ่งที่ทำ ทำด้วยความเต็มใจ (2) วิริยะ ความเพียรพยายาม มุ่งมั่นไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค (3) จิตตะ การใช้ความตั้งใจจริงและเอาใจใส่ต่อภารกิจ และ (4) วิมังสา การใช้ปัญญาพิจารณา ตรวจสอบและปรับปรุงงานที่ทำให้ดีขึ้น (อภิชัย พันธเสน, 2561) เมื่อนำอิทธิบาท 4 มาสร้างแรงบันดาลใจและแนวทางให้ผู้เรียน จะช่วยให้พวกเขาเกิดความขยัน มุ่งมั่น ไม่ทอดทิ้งหน้าที่ และรู้จักแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นทักษะสำคัญของคนในยุคปัจจุบัน

3. การพัฒนาจิตใจด้วยศีล สมาธิ และปัญญา

หลัก ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นเส้นทางที่พระพุทธศาสนากำหนดไว้เพื่อพัฒนาชีวิตให้มีความสมบูรณ์อย่างแท้จริง โดย ศีล คือระเบียบวินัยของการประพฤติทางกายและวาจา ทำให้เกิดความสงบระงับ ไม่สร้างความเดือดร้อน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2561) สมาธิ คือความตั้งมั่นของจิต ไม่ฟุ้งซ่าน จดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำ ส่งผลให้เกิดความสงบและความสุขภายใน ปัญญา คือความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง มีสติปัญญาแยกแยะถูกผิดดีชั่ว และสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม (วรพจน์ วงศ์กิจจานนท์, 2560) การพัฒนาผู้เรียนด้วยศีล สมาธิ และปัญญา ช่วยให้เกิดบุคลิกภาพที่งาม มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีความคิดที่ลึกซึ้ง รอบคอบ และมีจิตใจที่สงบเยือกเย็น นำไปสู่การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และการใช้ชีวิตอย่างมีคุณธรรมในสังคม

สรุปได้ว่า หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคุณธรรมและจริยธรรม ได้แก่ ดังนี้ 1. ศีล 5 กับการสร้างพื้นฐานความดี ศีล 5 เป็นเครื่องมือวางรากฐานพฤติกรรมที่ดี โดยควบคุมกายและวาจาไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่นและตนเอง ได้แก่ ไม่ฆ่าสัตว์ ปลูกฝังเมตตาและเคารพชีวิต ไม่ลักขโมย ส่งเสริมความซื่อสัตย์ ไม่ประพฤตินอกใจในกาม สร้างความรับผิดชอบ ไม่พูดเท็จ สร้างความจริงใจและน่าเชื่อถือ ไม่ดื่มสุราและเสพสิ่งเสพติด พัฒนาสติและความยับยั้ง

ซึ่งใจ ช่วยสร้างจิตสำนึกที่ดีในผู้เรียนและเป็นพื้นฐานของการเป็นพลเมืองดี 2. หลักธรรมสำคัญที่ช่วยส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมสังคหวัตถุ 4 สร้างความสัมพันธ์อันดีในสังคม ประกอบด้วย ทาน การให้และแบ่งปัน ปิยวาจา พูดไพเราะ อ่อนโยน อุตถจริยา ทำตนให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น สมานัตตา วางตนเสมอภาค เคารพผู้อื่นช่วยส่งเสริมความรัก ความสามัคคี ในชุมชนและโรงเรียน พรหมวิหาร 4 พัฒนาความสัมพันธ์ด้วยจิตใจที่ดีงาม ประกอบด้วย เมตตา ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา ช่วยเหลือเมื่อผู้อื่นทุกข์ มุทิตา ยินดีเมื่อผู้อื่นสำเร็จ อุเบกขา วางใจเป็นกลาง ปล่อยวางด้วยปัญญา ช่วยให้ผู้เรียนมีจิตใจที่อ่อนโยน ยอมรับความแตกต่าง และรักความสงบ อิทธิบาท 4 หลักแห่งความสำเร็จ ประกอบด้วย ฉันทะ ทำด้วยความพอใจ วิริยะ ความเพียรพยายาม จิตตะ ใส่ใจจริงจัง วิมังสา ใช้ปัญญาในการพิจารณาและปรับปรุง ช่วยส่งเสริมทักษะความขยันและการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล และ 3. การพัฒนาจิตใจด้วยศีล สมาธิ และปัญญา ประกอบด้วย ศีล วินัยทางกายวาจา นำไปสู่ความสงบ สมาธิ ความตั้งมั่นของจิต ทำให้จิตสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ปัญญา ความเข้าใจอย่างถูกต้องตามความจริง ใช้สติแยกแยะและแก้ปัญหาหลักธรรมทั้งสามช่วยพัฒนาบุคลิกภาพ ความคิด และจิตใจของผู้เรียนให้มีคุณภาพและมีคุณธรรมในชีวิต

การประยุกต์ใช้พุทธธรรมในระบบการศึกษา

1. การปลูกฝังคุณธรรมผ่านหลักสูตรการเรียนการสอน

การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในระบบการศึกษาจำเป็นต้องเริ่มจากการออกแบบหลักสูตรที่บูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ากับเนื้อหาการเรียน โดยเฉพาะในระดับ ปฐมวัยและประถมศึกษา ซึ่งเป็นช่วงวัยที่สามารถปลูกฝังพฤติกรรมและทัศนคติได้อย่างยั่งยืน หลักสูตรควรมีบทเรียนที่ส่งเสริมความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความมีวินัย และความเมตตาต่อผู้อื่น ผ่านกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ เช่น นิทานชาดก การอภิปรายธรรมะในชั้นเรียน การจัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา รวมถึงการบูรณาการหลักศีล 5 พรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย

1.1 ความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรม การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมควรเริ่มตั้งแต่วัยเยาว์ เพราะเป็นช่วงที่เด็กมีความบริสุทธิ์ทางความคิด และพร้อมที่จะซึมซับพฤติกรรมและทัศนคติที่ถูกต้อง การสอนให้เด็กเข้าใจและปฏิบัติตามหลักคุณธรรมตั้งแต่อายุน้อย จะเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยให้พวกเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีจิตใจดี มีความรับผิดชอบต่อสังคม

1.2 การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับเนื้อหาหลักสูตร หลักธรรมที่ควรนำมาบูรณาการ ได้แก่ ศีล 5 คือ ข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่ช่วยสอนให้เด็กมีระเบียบวินัยและรู้จักเคารพผู้อื่น ได้แก่ ไม่ฆ่าสัตว์ (มีความเมตตา) ไม่ลักขโมย (ซื่อสัตย์) ไม่ประพฤติผิดในกาม (เคารพตนเองและผู้อื่น) ไม่พูดเท็จ (จริงใจ ซื่อสัตย์) ไม่เสพของมีนเมา (มีสติและรู้จักควบคุมตนเอง) พรหมวิหาร 4 สอนให้มีความเมตตาและอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบสุข ได้แก่ เมตตา (คิดปรารถนาดีต่อผู้อื่น) กรุณา (ช่วยเหลือเมื่อผู้อื่นเดือดร้อน) มุทิตา (ยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี) อุเบกขา (วางใจเป็นกลาง ไม่ลำเอียง) สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักในการสร้างความสามัคคีในสังคม ได้แก่ ทาน (การให้) ปิยวาจา (พูดจาไพเราะ) อตถจริยา (ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นในสิ่งที่ประโยชน์) สมานัตตตา (วางตัวเสมอต้นเสมอปลาย) (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2549)

1.3 ตัวอย่างรูปแบบกิจกรรมที่ใช้ปลูกฝังคุณธรรม นิทานชาดก ใช้เรื่องราวในชาดกซึ่งเป็นเรื่องเล่าจากพระพุทธเจ้าเพื่อสอนคุณธรรม เช่น ความเสียสละ ความอดทน ความซื่อสัตย์ ให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านเรื่องราวที่สนุกและเข้าใจง่าย การอภิปรายธรรมะในห้องเรียน ให้เด็กได้ร่วมกันคิด วิเคราะห์ และสะท้อนความเห็นเกี่ยวกับหลักธรรม หรือปัญหาที่พบในชีวิตประจำวัน พร้อมแนวทางแก้ไขด้วยความดีและความถูกต้อง กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา เช่น กิจกรรมทำบุญ ตักบาตร ฟังธรรม หรือทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในวันสำคัญ เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา กิจกรรมจิตอาสา ช่วยเหลือสังคม เช่น การเก็บขยะในโรงเรียน การช่วยดูแลต้นไม้ การเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกในการช่วยเหลือผู้อื่นและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีคุณค่า

1.4 ผลลัพธ์ที่คาดหวังจากการบูรณาการคุณธรรมในหลักสูตร เด็กมีนิสัยที่ดีงาม เป็นคนซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ และมีวินัย เด็กมีความเมตตา เห็นอกเห็นใจและพร้อมช่วยเหลือผู้อื่น เด็กสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มีความสามัคคี และรู้จักแก้ปัญหาอย่างสันติ สร้างพลเมืองที่มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นรากฐานในการสร้างสังคมที่สงบสุขและเจริญก้าวหน้า เข้าไปในบทเรียนอย่างต่อเนื่อง

2. บทบาทของครูในการเป็นแบบอย่างทางจริยธรรม

ครูถือเป็นบุคคลต้นแบบที่สำคัญที่สุดในระบบการศึกษา การเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ไม่เพียงพอ หากขาดความเป็นแบบอย่างในด้านคุณธรรมและจริยธรรม ครูต้องประพฤติตนเป็นตัวอย่างที่ดี มีความซื่อสัตย์ เสียสละ มีความเมตตา และปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา ในชีวิตประจำวันอย่างเห็นได้ชัด การพูดจาสุภาพ การให้เกียรติผู้เรียน ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ และความอดทน ถือเป็นพฤติกรรมที่ครูสามารถถ่ายทอดให้ผู้เรียนได้โดยไม่ต้องใช้คำ

สอน ครูที่เป็นแบบอย่างที่ดีจะทำให้ผู้เรียนซึมซับพฤติกรรมที่ดีงามและนำไปปรับใช้ในชีวิตจริงได้อย่างเป็นธรรมชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562)

3. การสร้างกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักพุทธธรรม

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นอีกหนึ่งช่องทางสำคัญในการนำพุทธธรรมมาใช้ในการสร้างคุณธรรมและจริยธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างกิจกรรม เช่น (1) กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ที่ปลูกฝังให้ผู้เรียนรู้จักเสียสละ และมีจิตอาสา (2) กิจกรรมทำบุญตักบาตร และการปฏิบัติธรรมในโอกาสสำคัญ ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักความสงบ และฝึกสมาธิ (3) การจัดกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระก่อนเรียน เพื่อสร้างจิตสำนึกในความกตัญญูและการเริ่มต้นวันอย่างมีสติ (4) กิจกรรมจิตอาสาภายในและภายนอกโรงเรียน ที่สอดคล้องกับหลักทานและอัฐจริยา (จรัสศรี ศรีบำรุง, 2560) การออกแบบกิจกรรมเหล่านี้ต้องมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมจริง ๆ และเห็นผลลัพธ์เชิงพฤติกรรม ไม่ใช่เพียงแค่การเข้าร่วมเพื่อปฏิบัติตามระเบียบเท่านั้น

4. กรณีศึกษาหรือแนวปฏิบัติที่ประสบความสำเร็จ

ตัวอย่างกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการนำพุทธธรรมมาใช้สร้างคุณธรรมในระบบการศึกษา ได้แก่ กรณีศึกษาจากโรงเรียนวิถิพุทธ ซึ่งได้รับการส่งเสริมจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) โดยมีการบูรณาการพุทธธรรมในทุกระดับการจัดการศึกษา โรงเรียนเหล่านี้มีลักษณะโดดเด่นคือ (1) จัดตารางกิจกรรมสวดมนต์ นั่งสมาธิ และฟังธรรมในทุกเช้าวันจันทร์ (2) ส่งเสริมกิจกรรมทำความสะอาดห้องเรียนและโรงเรียนด้วยตนเอง เพื่อปลูกฝังความรับผิดชอบและความมีระเบียบวินัย (3) มีโครงการ "เด็กดีศรีวิถิพุทธ" ที่ให้รางวัลนักเรียนที่ปฏิบัติดีทั้งด้านการเรียนและการประพฤติ (4) เน้นความสัมพันธ์ระหว่างครูและผู้ปกครอง รวมถึงการทำงานร่วมกับชุมชนในการส่งเสริมกิจกรรมสร้างสรรค์ทางศีลธรรม (กุลธิดา รุ่งเรืองเกียรติ, 2563)

จากผลการประเมินของ สพฐ. พบว่า นักเรียนในโรงเรียนวิถิพุทธมีพฤติกรรมที่มีความอ่อนน้อม เคารพผู้อื่น มีความรับผิดชอบ และมีจิตใจที่สงบเยือกเย็นมากกว่านักเรียนในระบบทั่วไป สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จจากการนำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในระบบการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. นักเรียนมีพฤติกรรมที่มีคุณธรรม จริยธรรม

การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในระบบการศึกษา จะช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในความหมายและความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมมากขึ้น โดยเริ่มจากการปลูกฝังผ่านการเรียนรู้ การฝึกปฏิบัติ และการมีแบบอย่างที่ดีจากครู ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของนักเรียนอย่างเป็นรูปธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย การเคารพผู้อื่น ความอดทน และความมีเมตตา ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข และเป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อนตนเอง ครอบครัว และสังคม

2. สถาบันการศึกษามีบรรยากาศแห่งความดีงาม

เมื่อผู้เรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมผ่านกิจกรรม การเรียนการสอน และการมีครูเป็นแบบอย่างที่ดี จะส่งผลให้บรรยากาศภายในสถาบันการศึกษาเต็มไปด้วยความสงบ สามัคคี และความเคารพซึ่งกันและกัน ลดปัญหาพฤติกรรมไม่เหมาะสม ความขัดแย้ง หรือความรุนแรงในโรงเรียน ครูและนักเรียนจะมีความสัมพันธ์ที่ดี เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ สถานศึกษาจะกลายเป็นศูนย์กลางแห่งความดีงามที่สร้างคนดีให้กับสังคมอย่างต่อเนื่อง

3. การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนด้วยรากฐานจากการศึกษา

การสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในระบบการศึกษาเป็นการวางรากฐานสำคัญในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน เพราะนักเรียนในวันนี้จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีบทบาทสำคัญในอนาคต หากได้รับการหล่อหลอมที่ถูกต้อง พวกเขาจะเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมด้วยความซื่อสัตย์ ความเสียสละ และมีจิตสาธารณะ สังคมจะเต็มไปด้วยบุคคลที่มีจิตใจงดงาม เคารพกฎหมาย เคารพสิทธิของผู้อื่น และรู้จักแบ่งปัน ซึ่งจะช่วยลดปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ลงได้อย่างยั่งยืน ทำให้ประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจ

สรุป

การนำเสนอแนวคิด และความสำคัญของการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของเยาวชนในระบบการศึกษาไทย ท่ามกลางบริบทสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยปัญหาทางศีลธรรม พฤติกรรมที่เบี่ยงเบน และความเสื่อมโทรมของค่านิยมอันดีงาม ซึ่งเกิดจากหลายปัจจัย เช่น สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความเจริญทาง

เทคโนโลยี โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน ส่งผลให้เกิดปัญหาการไม่เคารพกฎระเบียบ ขาดวินัย ขาดความอดทน และมีพฤติกรรมเสี่ยงที่ไม่เหมาะสม

ผู้เขียนบทความได้ชี้ให้เห็นว่า การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในระบบการศึกษา จำเป็นต้องทำอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงแค่การสอนความรู้เชิงวิชาการ แต่ต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาจิตใจ สร้างภูมิคุ้มกันทางศีลธรรมให้กับเด็กและเยาวชน โดยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาสามารถนำมาใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีพลังในการสร้างความเปลี่ยนแปลง

หลักธรรมสำคัญที่บทความกล่าวถึง ได้แก่ (1) ศีล 5 เป็นรากฐานสำคัญของความเป็นคนดี มีวินัย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริต และรู้จักควบคุมพฤติกรรมของตนเอง (2) สังคหวัตถุ 4 เป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม ส่งเสริมให้รู้จักการให้ การช่วยเหลือ การมีมิตรไมตรี และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (3) พรหมวิหาร 4 สร้างความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ช่วยลดความอิจฉาและความเห็นแก่ตัว สร้างจิตใจที่มั่นคงและมีความสุข (4) อิทธิบาท 4 สอนให้รู้จักความพากเพียร มีความตั้งใจจริง มีความเพียรพยายาม มีสติปัญญาในการดำเนินชีวิต และมีความอดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค

นอกจากนี้บทความยังได้เสนอให้การศึกษาไทยนำหลัก ศีล สมาธิ และปัญญา มาเป็นแนวทางในการสร้างสมดุลระหว่างความรู้และจิตใจ ช่วยให้เยาวชนสามารถควบคุมตนเอง มีจิตใจสงบ มีความคิดอย่างรอบคอบ และรู้เท่าทันสิ่งยั่วยุในสังคม ที่เน้นว่าการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาควรดำเนินการผ่านหลายรูปแบบ เช่น การบูรณาการในหลักสูตรการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การสร้างบรรยากาศที่ดีในสถานศึกษา และที่สำคัญคือการเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา และการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมผ่านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในระบบการศึกษาไทย จะช่วยให้เด็กและเยาวชนเติบโตเป็นคนดี มีความรู้ และเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ เป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสังคมไทยที่สงบสุขและเจริญมั่นคงอย่างยั่งยืนในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. (2561). หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม.

- กิตติธัญญ์ พรหมจรรยา. (2564). การนำหลักศีล สมาธิ ปัญญา ไปใช้ในระบบการศึกษาไทย. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 11(1), 45-60.
- กุลธิดา รุ่งเรืองเกียรติ. (2563). บทบาทของครูในฐานะผู้ถ่ายทอดคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนวิถีพุทธ. วารสารการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม, 8(2), 57-72.
- จรัสศรี ศรีบำรุง. (2560). รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมตามหลักพุทธธรรมในสถานศึกษา. วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 4(1), 95-108.
- ธนัญชัย บุญยะจินดา. (2563). การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนตามหลักพุทธธรรม. วารสารพัฒนาครู, 4(2), 55-64.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2549). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2562). พุทธธรรม: ฉบับปรับขยาย. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พิทยา ว่องกุล. (2564). การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในสถานศึกษา. วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 18(3), 100-114.
- วรพจน์ วงศ์กิจจานนท์. (2560). พุทธศาสนากับการพัฒนาจิตใจและความเป็นพลเมือง. วารสารวิชาการสถาบันพระปกเกล้า, 25(1), 112-125.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2560). คู่มือการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลในสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). แนวทางการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2561). หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- อภิชัย พันธเสน. (2561). การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนด้วยหลักพุทธธรรม. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 5(2), 80-92.

อภิชาติ จริยาเลิศศักดิ์. (2563). บทบาทของครูในการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 11(1), 45-58.

World Health Organization (WHO). (2021). Life skills education: Enhancing personal and social competence. Geneva: WHO Press.